



הרב  
ליאון יהודה אשכנזי  
זצ"ל  
מניטו: 20 שנה לפטירתו...

61403685





## מניטו העברי

השנים חולפות אך משנתו העשירה, הרחבה והמעמיקה של הרב יהודא ליאון אשכנזי זצ"ל, נשארת עכשווית, חדשנית ומקורית. משפחתו, תלמידיו ומוקירי זכרו הקימו את וועדת "מניטו העברי" על מנת לציין 20 שנה לפטירתו.

## תוכן העניינים

- ג ערב הוקרה למניטו .....
- ד ספרים על הרב יהודא ליאון אשכנזי שפורסמו .....
- ה עד נשימתו האחרונה .....
- ו השיעור האחרון מפי הרב: תורת האב ותורת הרב .....
- ז מכתב מאת הרב צבי יהודה הכהן קוק למניטו .....

# צרכי פוקרה אמניטו

לציון 20 שנה לפטירתו של  
**הרב ליאון יהודא אשכנזי זצ"ל**  
משפחת הרב, תלמידיו וחבריו מזמינים את הציבור  
לערב ייחודי בו נעלה את קווי היסוד של משנתו

**אי"ה ביום ראשון,**  
**י"ט במרחשון תשע"ז**  
**20.11.16, בשעה 20:30**  
**בתיאטרון ירושלים,**  
**רח' מרכוס 20**

מנחה: **אבשלום קור**  
ליווי מוזיקלי: "ניגון ירושלמי"

נבל: **רבקה ארקי - אמר**  
במעמד סגנית שר החוץ  
**ח"כ ציפי חוטובלי**

בהשתתפות:  
**דניאל אשכנזי**  
**הרב אורי שרקי**  
**כרמי מדר, קצין**  
**אריאלה פיבקו**

**ספרים על הרב ליאון יהודא אשכנזי שיצאו לאור**  
מטעם מכון מניטו, בהוצאת חוה, בית אל

**• סוד העברי א ב**

ישראל פיבקו / גבריאלה בן שמואל - תשס"ה

**• מספד למשיח**

ישראל פיבקו / איתי אשכנזי / אליקים שמשוביץ - תשס"ו

**• סוד לשון הקודש**

הרב שלמה בן נעים / ישראל פיבקו / איתי אשכנזי

**• סוד מדרש התולדות (6 כרכים)**

חיים רוטנברג - תשע"ה

**• שערי דמעה**

חיים רוטנברג - תשע"ו

**• ספרים נוספים:**

**• מדרש בסוד ההפכים**

איתי אשכנזי - ידיעות אחרונות - תשס"ט

**• עבריות ומעבר לה**

ד"ר יוסף שרביט - תשע"ז

**מכון מניטו**

העמותה להוצאה לאור של כתבי הרב יהודא ליאון אשכנזי זצ"ל  
manitou.org.il

## עד נשימתו האחרונה

לאחר עוד ניתוח קשה וכימותרפיה אינטנסיבית, מניטו אוגר לבסוף את כל כוחותיו, כדי לממש את שאיפתו ללמד - ולו לפעם אחת נוספת.

נישא בידי קרוביו ומלווה על ידי רופא, מחובר לצינורות החמצן, הישיר מבט אל מול הייסורים וקיבל על עצמו את הדין מבלי שהשמיע ולו מילת תלונה בודדת.

קולו החלש והצרוד, המאמץ לנשום, יכלו להישמע היטב על רקע הדממה והדריכות ששררו בקהל תלמידיו הנרגשים שמלאו עד אפס מקום את האולם של "מרכז יאיר".

הנה הם נפגשים שוב, תלמידיו - חניכיו - חבריו, לאחר חודשים של פרידה כפויה, בשל מחלתו.

מילותיו הראשונות נשמעו באולם - ברכת הגומל. ביטוי בלתי נשכח לכוח רצון ואופטימיות שלא התערערו למרות הנסיבות.

הוא דיבר אלינו עברית, שפת הראשית והתמצית. במשפטים קצרים, מתומצתים, דחוסים בין נשימות תכופות, מאומצות.

מרותקים לדבריו, הקשיבו תלמידיו בהתרגשות לתורתו - בבחינת דברי אלוהים חיים.

השיעור היה קצר מהרגיל.

הקהל נפעם נוכח תחיית מתים שחזה כביכול(1), מול כוח הרצון העז שהפגין מניטו כדי ללמד, גם בעת שבכל רגע ניכר היה מאבק האיתנים שלו במחלה.

השיעור הזה, מספר ימים טרם יום הכיפורים, יהיה שיעורו האחרון.

הרב יהודא ליאון אשכנזי סיים את השיעור בקביעת תאריך למפגש חוזר לאחר הסוכות, בתקווה שה' יזכה אותו ואותנו, תלמידיו להמשיך את הלימוד...

משאלה אחרונה, דיבור אחרון - דברים של תקווה.

\* נכתב במקור בצרפתית ומופיע בספרו של מישל קוז'נסקי: "עברי ממוצא יהודי". (1). כהגדרתו הקולעת של הרב וינגורט

# תורת האב ותורת הרב

## השיעור האחרון מכי

### הרב יהודא ליאון אשכנזי (מניטו) זצ"ל

ז' תשרי התשנ"ז 19/09/1996

לפני שאני אסביר את הנושא אני רוצה לחזור לנקודה הבסיסית של השיעור הקודם.

התחלתי בנושא: למה בראש השנה קוראים בתורה את פרשת יצחק? דהיינו, בעיקר ביום ראשון להולדת יצחק וביום השני את ההפרדה בין יצחק וישמעאל ואנחנו בעיצומה של ההפרדה.

הנושא הוא ככה: התורה מספרת שאברהם אבינו שמע הבטחות, הוא לא שמע לימוד על ענין הבריאה, זה מעצמו שידע שיש לו בורא. אתם זוכרים את זה אני לא רוצה לחזור.

יש מדרש שאומר שלאברהם אבינו שתי הכליות שלו היו כמורים, דהיינו, מההכרה של עצמו הוא הכיר את הבורא אני לא רוצה לחזור על זה אך יש עדיין צורך לדייק.

הנושא הוא שההתגלות של ההויה, של הקב"ה, ה' (וצריך לדייק על השם), לאברהם היתה ב"לך לך" דהיינו התחלה, סוף תהליך הגלות. ראינו כי הבריאה שמה את הבריאה בגלות, רחוק מהבורא. וכל ההליך של החזרה בתשובה, עצומו של התהליך מתחיל ביצחק אבינו. ההגשמה של ההבטחה שלאברהם יהיה - איך אני יכול לומר את זה? - המשך. אברהם, זה סוף תקופה, והוא שומע "ונברכו בך כל משפחות האדמה". הוא שומע קודם כל שיהיה לו בן. אז אני רוצה בקצרה להסביר מה הזכות שבאמונה של אברהם. כשהקב"ה מבטיח איפה הזכות להאמין? ואברהם יודע שזה הקב"ה שמדבר איתו. אז הפסוק אומר ו"האמין בשם ויחשיבה לו לצדקה". יש מחלוקת עם הרמב"ן אני לא רוצה להיכנס לזה, זה נושא חשוב מאוד אבל הוא שואל את השאלה מה הזכות שיש לו? צדקה! אני רוצה להסביר את זה בשני ממדים.

קודם כל כשהקב"ה מבטיח זה לא בטוח שזה מתקיים, יש תנאים אפילו אם ההבטחה של הקב"ה היא שבועה (לכאורה אין תנאים), אבל בכל זאת יש תנאים. אם אתה באמת אברהם, ההבטחה תתקיים. אם אתה לא באמת אברהם, זה לא לך שהתכונתי.

אז לנושא אחר, הקשור לגאולה, על הפסוק הַסֵּטֶן יְהִי לְאֵלֶיךָ וְהַצֵּעִיר לְגִבּוֹי עַצְמוֹ אֲנִי !! בְּעֵתָהּ אֲחִישָׁנָה הַגִּמְרָא מִסְבִּירָה:

זכו אחישנה, לא זכו בעיתה.

מכל מקום ההבטחות של הקב"ה מתקיימות, זה לא לחינם וזה נושא אחר: החלק של הבחירה שלנו, נראה אח"כ. אבל בכל זאת, אם אתה יעקב כל מה שנאמר לישראל יתקיים, אם אתה לא יעקב אז יש עיכוב, יש תנאים, שאנחנו לא יודעים איך זה מתפקד. זה רצונו, זה חשבונו של הקב"ה, אבל בכל זאת, סוף-סוף, בא יבוא. כי כשהקב"ה ברא את העולם יש לו תוכנית, יש מחשבת הבורא, יש פרויקט, ויש ששת אלפים שנה. ולכן, מה שצריך להבין שקודם כל יש זכות לאברהם להאמין, אף על פי שהוא יודע שזה הבטחת הבורא. אני רוצה לומר רק דוגמה קטנה: אלפיים שנה היינו

בטוחים בחזרה לצייון, אבל באופן בלתי מובן ... אלפיים שנה, אי אפשר לתאר. עם ישראל האמין, סוף סוף זה הגיע, וכשזה הגיע התגובה היא שלילית (של חלק מהעם), אבל בכל זאת זה מקביל למה שקרה ביציאת מצרים.

אבל באופן יותר עמוק, זכותו של אברהם הוא בנושא קשה מאוד, שאנחנו למדנו אותו על פי הקבלה בשערי אורה. יש בורא עולם ששם חוק וגבול לעולמו, יש חוקתיות טבעית של העולם שהבורא ברא. הבורא הוא האל הנאמן שהוא הערב: "חוק נתן ולא יעבור", הוא גזר כבורא, כך מתפקד העולם לפי הטבע. וכדי ... זה ... זה תורת אלוקים, אלוקים ברא. כדי לשמוע תורת ה' צריך להתנגד לאמונה בתורת אלוקים. זה מה שרצייתי להסביר. וזו זכות עצומה, מאחורי קולו של אלוקים כבורא עולם, אברהם מתחיל לשמוע את קול ה'. הפסוק אומר ו"האמין בה", ברור שהיה מאמין באלוקים, אבל כדי לשמוע את ה' צריך לזכור כביכול את חוקתיות הטבע. כך אמר לו הקב"ה לאברהם אתה זקן שלא היה לך בן, סוף עידן, אתה תהיה ברכה לכל משפחות האדמה. לשמוע את זה, זה היה קשה מאוד, לכן ו"האמין ה' ויחשיבה לו לצדקה" זו זכות עצומה. כל בנאדם שמתחיל לשמוע קול ה' מאחורי הטבע, והטבע זה הקב"ה, אז אתם שומעים את הקושי של העניין? אז כל בנאדם כזה נקרא בן אברהם. ועכשו אחרי כל כך הרבה זמן אנחנו רואים, כי באמת, אותה הברכה אותה הבטחה התקיימה. נשאר חלק מהנושא: מה מסביר לנו את העיכוב, את הקושי של עם ישראל להאמין בקול ה'? והמוזר בענין שרוב המתעכבים, רוב השלילים השוללים את קדושת הציונות עושים את זה לפי התורה, בשם התורה. זה מוזר זה מה שראינו בשבוע הקודם. אז כפי שאני אמרתי הנחמה היא שאנחנו רואים שזה אותו עם. מה שקרה ביציאת מצרים קורה עכשו, זה חצי נחמה.

ובקשתי מאליעזר להכין את המקור במדרש רבה על הפסוק "דבר אל העם וישאו". טוב, המדרש מסביר שבקריעת ים סוף היו ארבע כיתות בישראל:

- אלו שרצו לחזור למצרים,
- אלו שרצו להטמע בים,
- אלו שרצו להתפלל,
- ואלו שרצו להלחם.

זה דומה מאוד למה שקרה במפגש בין יעקב ועשו. יעקב הכין את עצמו לדורון, למלחמה ולתפילה, אז הענין הוא ככה: כל האסטרטגיות האלו צריכים לנסות. אבל רק מי שמסוגל גם למלחמה גם לתפילה גם לדורון יצליח. אם זה חלק מהעם רק דורון, תהליך, אם זה חלק מהעם רק מלחמה, חלק מהעם רק תפילה, זה לא יצליח. יש לנו דגם של זה בתחרות על ארץ ישראל, זה הנושא, רק מי שמסוגל כמו שיעקב אבינו היה מסוגל לשלושת הדברים האלו בכד אחת, וזה מביא אותנו לנקודה הראשונה של הנושא.

אתם זוכרים כל הפרשיות בעיקר בספר במדבר שמדגישים את השוני של השבטים, יש ספר שלם שמורה את זה. ביציאת מצרים היתה בעיה, היה צריך לאחד את העם ובאופן פרדוקסלי אנו רואים שהתורה מספרת שהעם מתפלג לשבטים ובאופן עמוק כל שבט והזהות שלה לכן אני רוצה לדבר על זה.

אנו צריכים להגיע לשלב של איחוד העם, ועד כאן זה לא הצליח. זה המצב בחזרה מהגלות, אחרי אלפיים שנה, חזרנו דרך שבטים. ואנחנו לפי סודות הקבלה בסוף תקופת משיח בן יוסף, קיבוץ גלויות, סוף הגלות, הציונות הראשונה נאמר, ומה

שמחכים זה דווקא השלב השני של איחוד העם, ואני רוצה לדבר על זה. דווקא במקביל למה שקרה ביציאת מצרים. זה תקופת דוד המלך, דוד המלך הוא המאחד את העם חוץ מהחלוקה הפשוטה של בני לאה ובני רחל, זה נושא מוכר. אחרי החזרה לציון המצב הוא ככה: חזרנו לרסיסים והבחירות האחרונות גילו את זה, שמה שצריך לעם זה מי ש או מה שמאחד אותו. אני לא רוצה להיכנס להגדרות הכל ידוע, יש בני תורה שהם אנטי ציונים יש ציונים שהם אנטי תורה, זה יותר מסובך, אבל מה שקרה בשנים האחרונות זה: חלק מהעם גילה רצון להינתק מעם ישראל כעם, לא מהעבר התרבותי, לא מהלשון העברית, אלא מישראל כעם. מה שאני רוצה להסביר זה אם אנחנו שומעים את עצמנו, מה מאחד אותנו, אפילו בחדר הזה מה מאחד אותנו? הכל שונה, הכל, הכל שונה! נוסח התפילה, הגויים שהיינו אצלם, התרבות החיצונית, הקונצפציה, ההשקפה של מי הוא יהודי מה הוא יהודי, מה זה ציונות, מה הקשר עם ארץ ישראל, הכל שונה, כל אחד ואחד יש לו האופק שלו. לכן אני רוצה להניע לנושא חשוב מאוד. אנחנו צריכים להכין את עצמנו לדרך המלך של איחוד העם. יש רק דבר אחד שמאחד אותנו, זה האבות: אברהם יצחק ויעקב. לכן מבחינה פדגוגית צריך לחזור, להתקשר לזהות העברית של האבות כי כל הקהילות שלנו זה שבטים, שבטים, שבטים... שיירי שבטים! ואני רוצה למסור כמה דברים באיזשהו סדר. לא לחינם אמרו כי המורה של הדור זה המהר"ל. הוא החזיר אותנו למקרא. הרבה מורים, הרבה שיטות אבל בעיקר המהר"ל. מאחורי כל מה שמבדיל בינו ותדעו שזה עמוק, אין בית מדרש שדומה לשני אין בית דין שדומה לשני, הכל מפולג, חוץ מהקשר לאבות, ואין אבות אלא שלושה: אברהם יצחק ויעקב. לכן נחוץ ללמוד תורת המהר"ל. לא רק תורת המהר"ל אבל כל מה שקשור לנושא: מי אנחנו עם ישראל, חוץ מהרבה פסוקים שאומרים את זה באופן פשוט אבותינו זה אברהם יצחק ויעקב.

**מת': המתפלל וטעה סימן רע לו, ואם שליח ציבור הוא סימן רע לשולחיו, מפני ששלוחו של אדם כמותו.**

זה נושא חשוב אבל קצת צדדי. מי שמתפלל וטועה זה סימן שהמצב שלו לא יציב, המצב הרוחני, ולכן הגמרא אומרת מה צריך לתקן.

**אמרו עליו על רבי חנינה בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר 'זה חי וזה מת' אמרו לו: מניין אתה יודע? אמר להם: אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף. גמרא: אהייא באיזה ברכה צריך לכוון? וצריך לומר אם טעה זה סימן רע לו אמר רבי חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי (הערת הקורא: בשם אחד החכמים של בית רבי) באבות "אבות", זו הברכה הראשונה: אברהם יצחק ויעקב וזאת הברכה איכא דמתני לה אברייתא (הקורא מסביר: אפשר לבסס את זה על ברייתא אחת וזה נוסח הברייתא): המתפלל צריך שיכוון את לבו בכל הברכות ואם אינו יכול לכוון בכלן, יכוון את לבו באחת מה זה יכוון? כשאני אומר "אלוקינו ואלוקי אבותינו, אלוקי אברהם, אלוקי יצחק ואלוקי יעקב", כמה מדובר? מי זה אברהם, מי זה יצחק ומי זה יעקב? לכוון (יש הרבה משמעויות) זה קודם כל לדעת כמה אני מדבר. כשאני אומר "אבותינו... אברהם, יצחק ויעקב" מה אני אומר? אמר רבי חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות"**



אני רוצה להסביר קודם כל המשנה אמרה המתפלל צריך לכוון. איפה? בעיקר באבות. הגמרא חוזרת על זה ואומרת (יש איזה חכם שאמר) שזה באבות, והלכה כמותו. אני רוצה להעביר איזה דיוק ששמעתי מהרב אברהם אפשטיין ז"ל; הוא אמר: איך אני יכול לכוון עד אברהם יצחק ויעקב? זה הדיוק של הגמרא: באבותיך שלך, עד כאן. צריך לכוון על המושג על הקטגוריה אלוקי האבות, איזה אבות? אבותיך. ופה יש נושא חשוב מאוד. אנחנו רואים שהקהילות עכשו ויש הרבה, הרבה נואסים, יש הרבה <לבטים (?)> יש הרבה שוני פה ושם, הולכים לפי הרב ולא לפי האב. ואני רוצה להסביר נושא חשוב מאוד, על סמך סוגיה במסכת שבת בענין ברכות של נר חנוכה.

### **אמר רבי חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך ורב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך**

יש מחלוקת האם המדליק יש לו חובה לברך? מן הסתם מי שרואה צריך לברך. זה הנושא בכני עצמו, זו המחלוקת. כל הענין הוא המילה צריך. למה צריך לברך? מה המשמעות של המילה צריך? זה סיפור רחב מאוד. כל הסיפור של החשמונאים התחיל מיום שהתחיל, אבל אחר כך זה נכשל. וכל הצורה של היהדות בבית שני זה מאותה תקופה, ופה צריך להבין את זה ככה: ואני מסתמך על פחד יצחק שהוא הפרוש של החכם הרב הוטנר על המהר"ל. שאע"פ שההיסטוריה של החשמונאים נכשלה צריך לברך, מכיוון שבאותה שעה זה היה חיובי, מכל מקום צריך לברך.

וצריך להבין שהיחס לחשמונאיות והיחס לציונות עכשו, בעיקר אצל החוגים החרדיים זה אותו יחס יש אמביוולנטיות: האם זה כישלון או האם למרות הכל זה חיובי? יש לנו דגם, דוגמה כתובה בגמרא: אע"פ שזה נכשל ובאו אסונות מהחשמונאים אחר כך, באותה שעה כשרים היו וצריכים לברך כי המאורע היה נס. אני חושב שאתם מבינים את חשיבות הענין.

**אמר רבי יהודה מאי מברך? מברך 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של חנוכה'. והיכן צונו? מעניין מאוד לראות כי השאלה של הגמרא על שורש המצוות דרבנן היא שואלת דווקא בהקשר של חנוכה. יש הרבה מצוות דרבנן אבל השאלה היכן צונו זה דווקא פה. רב אויבא אמר: מילא תסור (מהפסוק) 'לא תסור מכל אשר יגידו לך ימין ושמאל' במי מדובר? בדיינים, אנחנו רואים מייד המקור או הסמכות של המשך לימוד התורה זה הדיינים ופה נפגשים בנושא שלנו תורת האב, תורת הרב. רב נחמיה אמר: שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך.**

אתם רואים את ההבדל: במקור אחד הסמכות, זה הדיין. ובמקור השני הסמכות זה הזיכרון של האומה. זה האומה דרך האבות. הפחד יצחק - וזה החידוש שלו - מסביר כי בכל המצוות מספיק המקור הראשון. צריך לשאול את התלמיד חכם. אבל פה, בענין של חנוכה, אנו צריכים הפסוק השני ולמה? מכיוון שהיוונים רצו לנתק את עם ישראל מהתורה אבל לא מהתורה כדת אלא מהתורה כיחוד עם ישראל בעולם. יש ביטוי שצריך להבין אותו "ותן חלקנו בתורתך" הם רצו לנתק את ישראל מהתורה לא התורה מישראל. אתם רוצים דת? יהיה לכם דת, כמו כל העמים. אבל אותה תורה שהיא סגולת עם ישראל, החלק של עם ישראל בתורה, זה מה שרצו לנתק. ההסבר של הרב הוטנר הוא עמוק מאוד. הוא מסביר את זה ככה: התורה של הרב היא התורה שבפועל, התורה של השולחן ערוך; הכל מוכן, זה התוכן של התורה: מה אומר משה רבנו על שאלה זו? תשאל את הרב. אבל מי הוא ישראלי? תשאל את האב. הגענו למצב שהיחס לתורה הוא בעיקר ביחס לתורה של הרב וכל אחד יש לו

שבטים, שבטים... איפה האיחוד של עם ישראל? שאל אביך. אתם מבינים את הנושא?! ולכן הרב הוטנר אומר התורה של האב היא התורה שבכות, מה שמכין את האדם לקבל את התורה של הרב.

אם גוי לומד תורה אפילו אצל הרב הכי גדול זה לא תורה מכיוון שלא למד דרך של אביך. זה הענין ואנחנו הגענו לאותו מצב רק מועטים מאוד קשורים לישראל דרך האב זה החומרה של המצב לכן צריך להתחיל בעידן של משיח בן דוד שמאחד. להחזיר לעם את התודעה של האבות ודווקא המהר"ל הוא שהחזיר אותנו ללימוד המקרא אבל לימוד המקרא לא סתם כחוכמה אלא כתעודת זהות וברור שזה נעשה על ידי הקבלה. אני רוצה להסביר בקצרה: אלו שלומדים שערי אורה מאמינים בזה שבילוי של ה' "כי שמו נקרא עליך", הספירות, זה שם ה' "הוא ושמו אחד" גילוי שם ה' זה גילוי תורת המידות של האבות. כדי להבין לעומק במה מדובר יש שבטים, וכל שבט זה ישראל כל שבט מקבילה לספירה אחת והאובייקט של התקופה זה לאחד את כל הממדים האלו כל ישראל הוא ישראל אבל מה שחסר זה איחוד ושוב אני חוזר על זה אי אפשר בלי לימוד הזהות של האבות דהיינו אברהם יצחק ויעקב חסד דין ורחמים כל הגילוי הזה כל אחד יש לו אחיזה במקום אחד במקום מסויים. כולנו חכמים, כולנו נבונים כולנו כשרים אבל מה שחסר זה ה' אלוקינו ה' אחד ולכן צו השעה זה ללמוד קבלה אבל ללמוד קבלה לא מיסטיקה והפתח זה המהר"ל. אני רוצה להסביר את הענין של הרב הוטנר מה שאני אומר לא כתוב במפורש אבל זה ברור כל פעם שיש איזה פילוג בעם ישראל זה בא לא מהשבטים דרך האבות אלא מהשבטים דרך הרבנים ולכן מושם הדגש על זה, יש תחרות בין שתי הממדים האלו. זה מענין מאוד לגלות את זה שבעולם החרדי זה אפילו יותר מסוכן. אתה עובר מבית המדרש האחד לבית המדרש השני זה כמעט עולם אחר לגמרי זה לא בא מהאבות כי מה ההבדל יש בין יהודי של מרקס ויהודי של שטרסבורג ויהודי של ירושלים? אין הבדל! כולנו בני אברהם יצחק ויעקב. ההבדל בא מהרבנים ואני חושב שזו הצרה שהייתה ביציאת מצרים. מפילוג השבטים יצא קורח גם כן היו ראשי בתי אבות אבל מי נתן להם את הכוח זה קורח ולכן צריך להיזהר כל רב הוא רב אבל למה הגאון שליט"א, קורח. אני זוכר כשהייתי קטן כשהיינו מדברים על הגאונים, היה גאון בדור, עכשו בכל פינה יש גאון. אני חושב שזה הבעיה. בעיה רצינית מאוד כי סוף סוף, סוף הגלות היא בתקופה שלנו, זו בשורה טובה כל העולם כולו אתם זוכרים כל מה שהתפללנו בראש השנה מי הוא בורא עולם מלך על כל הארץ זה כל העולם ומלואו והוא השולט על זה אבל למי אנו מתפללים לאלוקי אברהם יצחק ויעקב זהו התהליך שהתחיל בלידת יצחק ומתגלה ביציאת מצרים כפי שציטטתי בשיעור שעבר עד שנגלה אליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה מה זה? כל מה שיש בביטוי הזה כל המחזור של ר"ה יום כיפור והמילה הכי חשובה זה אב הרחמן אב הרחמים זה אונחנו מודים שהעולם הוא גיהנם ומה אומרים בורא עולם שהוא ברא רחמים זה בזכות האבות שאנחנו יודעים יש שביל של רחמים בין העולם והבורא מי שלומד טבע יודע איזה גיהנם זה העולם. איזה קושי לחיות, להתקיים מה שקורה בעולם זה דבר נורא. איך אנו מעיזים לומר אב הרחמן ששם אותנו בעולם כל כך קשה. אומרים על רבי נחמן מברסלב שפעם אמר לתלמידיו מדברים על עולם הבא ועולם הזה. עולם הבא אונחנו יודעים זה עולם נורמלי, אבל "עולם הזה" איפה זה? הוא אומר: פה זה גיהנם. לכן אונחנו צריכים להבין כי כל מה שאמר המקרא צריך עיון כדי להבין

5 עיין ליקוטי מוהר"ן ב' קי"ט, וז"ל: ענה ואמר רבינו ז"ל. הנה הכל אומרים שיש עוה"ז ועוה"ב. והנה עוה"ב אנו מאמינים שיש עוה"ב. אפשר יש גם עוה"ז גם כן באיזה עולם. כי בכאן נראה שהוא הגיהנם כי כולם מלאים יסורים גדולים תמיד. ואמר. שאין נמצא שום עוה"ז כלל. ע"כ

מי אנתנו וצריכים להפיץ בעולם כבשורה טובה. אף על פי כן אני רוצה להגיע לחלק השני של הנושא אבל עד כאן אני מקווה שזה ברור.

יש הקבלה בתרבות האנושית בתקופות של ההיסטוריה של עם ישראל ובתקופות של התרבות הכללית. כל זה שכחנו שישראל היא ישראל של העולם והעולם הוא העולם של ישראל. בתקופה הראשונה של ההיסטוריה עד יציאת מצרים בעם ישראל זה תקופה של הנבואה, זה מתחיל עם אברהם, כבר היו נביאים קודם. מכל מקום הנבואה שלנו מתחילה באברהם וכל ההבטחות התקיימו על דרך משה. זה החלק הראשון של הנושא. באותה תקופה בעולם הכללי היתה תקופה של המיתולוגיה והרבה צורות, הרבה תרבויות, עולם שלם מאדם הראשון עד אברהם, אבל העולם היה במיתולוגיה. ההסתר ממשיך ומגלה התורה באותה תקופה זה משה רבנו ואחריו כל נביאי ישראל אבל משה רבם של כל נביאי ישראל. אח"כ יש סיום הנבואה בעם ישראל ויש סיבות לזה אם אתם רוצים אפשר לחזור.

בעולם הכללי זה המשיך המיתולוגיה, אבל בהבדל עצום. בתקופה המקבילה של הנבואה הגויים היו מבינים את המיתוס שלהם, מכיוון שהנבואה היתה עובדה קיימת, היו יכולים לזהות כמה מדובר, אבל בתקופה השנייה שכחו, זה היה מיתוס ממש, כל זה, זה סכמטי. באותה תקופה אצלנו זה תקופת הזוהר קודם כל ההיכלות זה תקופת, נאמר, הנסתר הזוהר ומגלה הזוהר מכל מקום זה משה רבנו, אבל זה היה שמעון בר יוחאי זה בתקופה השנייה. זה לקח זמן ואח"כ העולם הכללי...

(סוף צד אחד של הקלטת).

באותה תקופה זה אצלנו זה התקופה של הקבלה הספרדית שהיא מקבילה לעידן התרבותי של המושגים האלו חוץ מיוצא מהכלל שזה האר"י שזה המשך, גילוי נבואי. אני ממשיך קצת!

התקופה הבאה אח"כ בעולם הכללי זה גילוי העולם הפנימי. העולם של הפסיכולוגיה וביהדות זה החסידות. החסידות מגלה את התורה של עולם המידות וכמוכן משה רבנו דאז זה הבעל שם טוב. אחרי התקופה של הפסיכולוגיה הגענו לתקופה של הסוציולוגיה גילוי התורה לעם כעם. אלפיים שנה היו לנו שיטות של העולם הפנימי, של משפחה זו או אחרת או שיטה זו או אחרת והגענו לעידן של גילוי עם ישראל כעם ומי שגילה את התורה לעם ישראל כעם זה הרב קוק ז"ל. אם כן, יש לנו זה סכמטי יש הרבה משה רבנו, רבי שמעון בר יוחאי, הבעל שם טוב, הרב קוק. זה אותה תורה ברבדים שונים של ההיסטוריה ולכן הגענו למפגש של קצה תורתנו המהר"ל והרב קוק. ואני זוכר את הרב [צבי] יהודה ז"ל מצטט הרבה, הרבה מקורות, אבל דרך המלך זה הכוזרי עד הרב קוק.

הנה בקצרה מה שרציתי להסביר הבעיה של יציאת מצרים היא הבעיה של השבטים הבאנו את הבעיה של השבטים לממשלה ואפשר למצוא מכה משותף רק דרך תורת האב הרב קוק האר"י.

טוב! יש לי הרבה דברים אבל העיקר זה תורת הרב הוטרן על ענין של האב ושל... שיש לנו האבות זה אברהם יצחק ויעקב ואתם מבינים זה שנים שפה לכל הפחות חזרנו לאותה תורה: תורת האבות וזה דווקא דרך המקרא. לא דווקא כחכמה, יש חכמה עצומה של המפרשים, אבל כתעודות זהות. ואני יודע שיש הרבה חוגים בעם פה ושם שמתחזקים באותו דבר, אבל צריך הרבה מסירות נפש כדי לעזוב את היחודיות של כל שבט ושבט ולהחליט פעם ולתמיד הגלות נגמרה. אבא שלי היה רב

ראשי בעיר שלו, אבל אבא שלי זה אברהם. צריך לחזור למקרא לאו דווקא למקרא כתרבות עברית נגד התורה של הישיבה. לאו דווקא, אלא ללמוד ולגלות את הזהות של עם ישראל באיחודו. שוב, זה הודות למהר"ל והרב קוק וכל אלו שדיברו על העיקר הזה. טובו אם יש לכם שאלות.

שאלת יהודה נקש: איזה ספר במיוחד של המהר"ל צריך ללמוד?

תשובה: דרך חיים. הכל, אבל בעיקר דרך חיים ולא רק ללמוד, להפיץ. זה ספר קצת קשה, יש חכמה עצומה, אבל בחברותא אפשר ללמוד את זה בנקל, שוב לגלות את הזהות של עם ישראל זה ברבד של האבות. אני אתן לכם דוגמה: כשהכוזרי אמר לא אלוקי הפילוסופים אלא אלוקי אברהם יצחק ויעקב באו הנוצרים והוסיפו לא רק אלוקי אברהם יצחק ויעקב ואלוקי אותו איש מי הוא אותו איש הוא היה רב כביכול, מפסיקים עם האבות וממשיכים עם הרב. אז צריך להיזהר, זה דרש שאומר שמי שמלמד את בן חברו כאילו זה בנו עצמו אבל זה דרש ושינת לבניך הפשט הוא לבניך, לכן אני מפתח מאותו מצב של קשר לעם בלי הקשר לאלוקה. קרה מה שקרה, יש ניתוק, לכן יש לי באמת תקוה שדרך התחדשות בלימוד הזה. התודעה תחזור יש זהות עברית, אפשר לגלות אותה ואז כל ישראל חברים ממרץ ועד מרץ.

זהו ענין ההקבלה עם מה שמתרחש עכשו. למדנו בזוהר שתהיה מלחמה על ירושלים וכנראה זה כבר התחיל. אני לא רוצה להיות נביא זעם אבל עם ישראל נתן לזמן לעבוד והזמן הגיע לאותה נקודה של מלחמה על ירושלים. ברור שלפי הנבואות נצא מזה בחיוב. המלחמה תהיה קשה, אבל נצא והעריבים יסתלקו. זה מה שכתוב בזוהר. אחרי אותה מלחמה שום כלום, אבל צריך להיות חזק הגענו ליציאת מצרים לשלב השני. כל מה שאני אומר זה כתוב. כל עיקר הענין מוזר מאוד. זה עם מוזר כל מה שאנחנו חיים בבחינת הגורל הכללי של עם ישראל זה כבר כתוב בתורה ולכן יש שאלה קשה מאוד איפה הבחירה? אני רוצה להסביר בקצרה, שרק המקובלים הסבירו את זה. אתה, יש לך בחירה לפני המעשה, אחרי המעשה אתה צריך לדעת שהקב"ה עשה ואתה אחראי. זו האמונה שעם ישראל הוא מיוחד מאוד. אני רוצה, אני יודע שהקב"ה מנהיג את עולמו אבל אני אחראי, כי לפני המעשה אני יכול לשנות את צורת המעשה. תוכן המעשה, זה לא בידי. זה ענין של מלכתחילה ובדיעבד. מלכתחילה יש לי בחירה חופשית גמורה. בדיעבד אני יודע שאני אחראי על מה שקרה בעולם. מה קרה בעולם? מה שכתוב בתורה. אם אני הצלחתי לגלות את זה כל מה שאנחנו חיים, כולל מה שקורה היום זה כבר כתוב בתורה, מכיון שזה ההיסטוריה של עם ישראל אבל הצורה של הענינים זה תלוי בנו וזה אחריות של כל אחד ואחד. זה אנחנו לומדים לאו דוקא מהפשט של המקרא בספרי הקבלה. כל מה שקורה בהנהגת העולם זה תלוי במעשים של האדם, אבל מה שצריך לקרות קורה. גילוי שם ה' צריך ללמוד איך הכל תלוי בזכות. מה זה הזכות? כל הפרשה הכתובה בתורה היא כי קרוב אליך הדבר מאד בפיוך ובלבבך לעשותו. הזכות זה לעזור לקב"ה שהענינים יהיו קלים "כי בכל צרתם לו צר" זה העיקר! הכל בידנו, אבל נסתר. זה קשור לנושא, הקושי של עם קשה עורף. זה הסטטוס של בריאה. צריך צדק גמור ולכן הקב"ה נתן את הבחירה, אבל אין בחירה באופן הגורל הכללי של עם ישראל יש בחירה לכל אחד ואחד. גדולי ישראל אמרו שמה שעושה ישראל זה דווקא רצון הכורא. חוטא או לא חוטא, ככה או ככה, מכל מקום זה עם ישראל איך שהתורה דיברה עליו ולכן צריך להבין את הפשט. אין ברירה, או הפשט או הנסתר. מי שאין לו הפשט יש לו אותם אותיות, טיפש.

שאלה: אדם צריך לכוון את לבו לכולם, (המילה לכולם הכוונה היא) לאלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב או לכולם יחד?

תשובה: לא. בכולם זה בכל הברכות אבל אנחנו לא מסוגלים ולכן אמרו בעיקר באבות והשאלה היא הנושא שלנו. אנחנו מתפללים לאלוקי האבות. אין לנו המעלה להתפלל לבורא עולם פשוטו כמשמעו כי אנחנו חוטאים וזה מסוכן לבקש בלי זכות האבות. זה מסוכן מאוד. הכל ידוע ולכן שוב הדברים פשוטים מאוד. צריך לכוון באבות אבל זה כל כך רחוק. האבות זה האבות שלך ולאט לאט דרך הלימוד מבינים את מה שקורה לבנים שאינם מסוגלים להבין את האבות סוף סוף זה הפסוק "והשיב לב אבות על בנים".

אבל האבות מבינים את הבנים אם הם באמת אבות ואם הם באמת בנים.

שאלה: מה צריכה להיות המחשבה כשאנו אומרים את הברכה על האבות?

תשובה: הדברים פשוטים מאוד. אלוקי אברהם זה גילוי מידת החסד. אלוקי יצחק זה גילוי מידת הדין. אלוקי יעקב זה גילוי מידת הרחמים. צריך לאחד אותם ואת זה אנו לומדים בעמקות בקבלה. איך זה מקביל לספירות, איך זה מקביל לתפקוד העולם בטבע, אבל גילוי אלוקי ישראל זה גילוי איחוד המידות בעולם וזה נעשה ע"י עם ישראל וזה מתחיל באבות.

אתם לא יכולים לתאר לעצמכם מה השוני בין חכמת ישראל לתרבות הגויים ויש שוני (?\*\*\*\*?) של תורת ישראל הוא מיוחד מאוד. אני למדתי הרבה תרבויות של גויים. קודם, אני לא יודע איך אפשר לחיות במקומם, אבל אני מלא רחמים עליהם כי הם חיים בעולם בלי משמעות ומחפשים משמעות וכשמגלים את התנ"ך אז הם מתחילים להתבשם מזה, אבל צריך להסביר להם מי זה עם ישראל? מה המידות שלו וזה בלתי אפשרי.

חוץ מתורת האבות ובעידן שלנו תורת האבות זה המהר"ל וזה תורת הכלל של הרב קוק.

מה שאני אומר אתם מבינים את זה אתם שומעים את זה אתם צריכים לדעת שזה אמת וזה ענין של תורת הכלל וחוץ מזה העיקר זה הפשט. לא לצאת מהפשט. אני רוצה לצטט איזה חידוש של הרשב"ם שאמר שרש"י אמר בסוף ימיו: חזרתי על כל הש"ס ולא מצאתי מקרא יוצא מידי פשוטו. מה זה? הש"ס מלא מדרשים, פרשות, הכונה היא עמוקה.

בדרש הפסוק לא יצא מידי פשוטו. תפשתם את זה? עברתי על כל הש"ס והפסוק לא יצא "מידי פשוטו" בדרש. זה כוחו של רש"י שהבין את הפשט של הדרש.

טוב! אנחנו חיים בעולם שיש לנו מורה דרך. אני לא מפחד ממה שקורה היום. זה דווקא בלתי נמנע. הכל הגיע עד כאן וזה התחלה של התחלה כי הערבים מאז ישמעאל, הם רוצים את הארץ, הם רוצים את המדינה, הם רוצים לחסל את ישראל. זה התחיל; צריך הרבה אומץ וכוח; כשזה מתחיל, זה מתחיל.

בֵּה כֹּג אדר-ב' תש"ד.

כבוד מר יהודה במהר דוד אשכנזי, אורסי,  
שלום וברכה מרובה ממשוגב קרשנו ותפארתנו.

הרינתנו יקרת מכתבו בכירורה של הידיעה המשמחת על התעוררות והתחזקת התנועה החשובה ופקדושה בצבור והנוער שלנו במקומותיכם, לתשובה שלמה ונאמנה אל מקוריותנו הישראלית האמתית בתורתנו הלהית ומצוותיה. אשריכם גבורי-רוח אמיצי - החיל בחסן - הדרכם, האדירו עז ואיש לרעהו יאמר חזק, ויהי נעם ד' עליכם לרוממכם קוממיות באור תקומת עמו וחלתו, כמלאו כל פקודת דברו.

אננם באשר להזמנתכם הנכבדה לבוא אליכם, לטוף שנת הלמודים הזאת. וראי מאד נעים וחשוב היה לי להפגש אתכם ולשמוע פעולה רוחנית וחברתית אתכם, אכן יציאתי חיצה-לארץ איננה נתונה לקיום בפעל, גם מפני עצם היציאה מהארץ, גם מפני ההפסקה בעבודת-הקדש אשר עלי בדבריי-שבכתב ובדברים שבעל-פה. לפיכך הנני מבקש מכם כי תשיבו לסדר את עלייתכם הנה לארץ-חיתנו למקום קביעותנו השבעית והנכונה, ואם זה לא יתכן עדיין בהקף כללי, תסדרו נא את זה באפן חלקי, קבוצות קבוצות, ובעזר נצליח בעבודתנו המשותפת. אקוו כי תשתדלו לקיים את התכנית הזאת, ובינתיים איחל לקבל עוד פירושי ידיעותיכם על תנועתכם וארגוניכם, חבריכם ופעליכם, ולהמשך חליפת-מכתבינו המתמדת, ביחס לענינים ולבעיות אשר לפניכם.

מזיקיכם מאד ונאמנכם

צביהודרה צ'קין

כעת הנני שולח לך את "אורות התשובה"

והתורה והגאולה"

והאדינה כהתקיימות חזון הגאולה."

מספרו של מישל קוז'נינסקי: "עברי ממוצא יהודי".

Tsvi Yehouda Hacohen Kook  
30, rue Ovadia, Jérusalem

Le 23 Adar II 5714 ה'ב  
[28 mars 1954]

à Yehouda, fils du Rav David Askénazi  
Orsay

Recevez mes vœux de paix et de bénédictions depuis notre Terre de sainteté.

Votre précieuse lettre m'a comblé de bonheur par les précisions réjouissantes qu'elle m'apporte sur le réveil et le renforcement qui s'opèrent chez vous dans la communauté et dans notre jeunesse : un retour total et authentique à notre origine israélienne intrinsèque en harmonie avec notre Thora divine et ses préceptes.

Vous avez le mérite du courage qui vous anime, de la vaillance dont vous faites preuve et de la force qui émane de vous. Armez-vous d'audace et que chacun aide son compagnon à tenir bon !

Que Dieu vous aide à vous reconstruire, à garder la tête haute à la lumière du relèvement de notre Peuple et de son héritage, dans la pleine exigence de Sa Parole.

Pour ce qui est de votre invitation à me rendre chez vous à la fin de l'année universitaire – bien que j'y attache de l'importance et qu'il me serait très agréable de vous rencontrer et de coopérer avec vous dans le domaine spirituel et social –, il est hors de question pour moi de quitter Israël : tant pour la question de principe de ne pas quitter le Pays que pour des raisons pratiques liées à mes activités d'enseignement et d'écriture.

En conséquence, je vous demande de vous organiser pour monter ici, vers la Terre dont dépend notre vitalité, notre lieu naturel et normal de résidence. Si ce n'est pas encore possible pour toute une promotion, faites-le au moins pour une partie d'entre elle, pour des petits groupes. Et avec l'aide de Dieu, nous réussirons dans notre entreprise commune.

J'espère que vous pourrez réaliser ce programme et j'attends avec impatience de recevoir d'autres détails sur votre mouvement et vos organisations, vos compagnons et vos activités. Je souhaite que la correspondance entre nous se poursuive sur les sujets et questions auxquels vous êtes confrontés.

Avec ma très grande estime,

Bien à vous  
Tsvi Yehouda Hacohen Kook

P.S. Je vous envoie ci-joint le livre *Orot Hatechouva (Lumières du Retour)* et les articles « La Thora et la Délivrance » et « l'État comme réalisation de l'espérance messianique ».

Extrait du livre de Michel Koginsky : UN HÉBREU D'ORIGINE JUIVE

## Question "inaudible"

**Le Rav Askénazi :** C'est un sujet dont la *Kabbala* s'occupe. C'est ce qui se passe actuellement. Le *Zohar* nous enseigne qu'il y aura une guerre pour Jérusalem et apparemment, elle a déjà commencé. Ce ne sont pas là des prophéties de malheur mais le peuple d'Israël a laissé faire le temps et le temps est arrivé au stade de la guerre pour Jérusalem. Il est clair, d'après les prophéties, que nous gagnerons cette guerre. Elle sera dure, mais nous la gagnerons et les Arabes partiront. C'est ce que dit le *Zohar*, et après cette guerre, aucune autre.

**Question :** L'homme devrait être toujours capable de *Kavana*. Cela veut-il dire tous les Pères ?

**Le Rav Askénazi :** Non, cela veut dire qu'il faudrait avoir la capacité d'intentionnalité pour chacune des bénédictions du *Chemoné Esré*, mais comme nous n'en sommes pas capables, nous nous relions avant tout aux Patriarches : nous prions le Dieu des Pères. Nous n'avons pas la capacité de prier le Créateur au sens propre du terme, car nous faisons des fautes et il est dangereux - et même très dangereux - de formuler une demande à Dieu sans le mérite des Pères. Il faudrait se relier aux Pères, ceux qui ont été les « engendres » de l'identité d'Israël ; mais c'est tellement loin qu'un relais est nécessaire, celui des pères au sens propre.



Nous vivons dans un monde où quelqu'un nous montre le chemin. Je n'ai pas peur de ce qui se passe aujourd'hui et qui est d'ailleurs inévitable. Tout a finalement abouti, jusqu'à présent, et nous n'en sommes qu'au commencement du commencement, car les Arabes, depuis Yichmael, veulent cette Terre, veulent cet État, veulent liquider Israël.

Cela a commencé, et quand cela commence, cela exige beaucoup de courage et de force.

Nous nous reverrons après les Fêtes, si Dieu veut.

---

---

**Question :** Quel livre du Maharal faut-il étudier en particulier ?

**Le Rav Askénazi :** Le *Derekh H'oyyim*. Tous ses livres, mais surtout *Derekh H'oyyim*, et il ne faut pas seulement l'étudier mais le diffuser. C'est un livre un peu difficile, d'un contenu de sagesse gigantesque, mais en l'étudiant à deux on peut finalement y arriver ; il s'agit, encore une fois, de découvrir l'identité du Peuple d'Israël au niveau de ceux qui l'ont engendrée. Pour en donner un exemple : lorsque le Kouzari a dit « pas le Dieu des philosophes, mais le Dieu d'Abraham, Isaac et Jacob », les Chrétiens, sont venus y ajouter « le Dieu de qui vous savez ». Et qui était-ce ? Prétendument, un rabbin. Il s'agissait pour eux d'interrompre la filiation par les pères pour continuer avec les maîtres. Il faut donc faire attention.

C'est par façon de parler qu'on dit que celui qui enseigne la Thora au fils de son voisin, c'est comme s'il l'avait engendré. « *Et tu enseigneras à ton fils* », signifie concrètement à ton propre fils. C'est pourquoi la relation au maître sans la relation au père est si effrayante. Mais ce qui est arrivé est arrivé et les fractures existent. Toutefois, il faut espérer que par le renouvellement de ce type d'étude, la conscience reviendra. L'identité hébraïque existe, on peut la redécouvrir et alors il n'y a plus d'obstacle à la fraternité, quelles que puissent être les appartenances idéologiques.

Quel mérite ? Le texte de la Thora<sup>8</sup> le formule ainsi « Car la chose est très proche de toi, dans ta bouche et dans ton cœur pour la réaliser ». Le mérite consiste à aider Dieu à ce que les choses se fassent facilement, car « Il souffre de toutes leurs souffrances »<sup>9</sup>. C'est là l'essentiel. Tout est entre nos mains, mais de façon cachée. Ceci est lié au concept de roideur du peuple à la nuque roide. Cela procède du statut de créature ; il y a exigence d'une justice absolue et donc Dieu donne la liberté, mais il n'y a pas de liberté du point de vue de la destinée collective du peuple d'Israël. La liberté existe à l'échelle individuelle. Nos Sages ont expliqué qu'Israël réalise la volonté du Créateur. Faute ou pas, de telle ou telle manière, de toute façon, il s'agit du peuple d'Israël tel que la Thora en a parlé. Il faut donc comprendre le sens immédiat de la Thora (*Pchat*). Il n'y a pas le choix : c'est ou le *Pchat* ou le *Nistar*. Et celui qui ne dispose pas du *Pchat*, reste avec les mêmes lettres dans un ordre différent : *Tipech* (*simplet*).

Petit à petit, à travers l'étude, on comprend ce qui arrive aux fils : ils ne sont pas capables de comprendre les Pères. C'est tout le sens du verset de Malachie (III, 24) : « Et il ramènera le cœur des pères à propos des fils ». Mais les pères comprennent les fils, si les pères sont vraiment des pères et que les fils sont vraiment des fils.

Le Dieu d'Abraham, c'est le dévoilement de l'attribut de charité, de grâce, de clémence (*H'essed*). Le Dieu d'Isaac, c'est le dévoilement de l'attribut de rigueur. Le Dieu de Jacob, c'est le dévoilement de l'attribut de miséricorde. Il faut unir ces trois dimensions. C'est ce que nous apprenons en profondeur dans la *Kabbala* : comment cela se passe dans le monde des *Sephiroth* et comment cela se passe en parallèle dans le monde de la nature. Mais le dévoilement du Dieu d'Israël, c'est le dévoilement, dans le monde, de l'unité des valeurs ; cela se réalise par le peuple d'Israël et commence avec les Avot, les Pères.

Il est très difficile de se représenter à quel point un gouffre sépare la sagesse d'Israël de la culture des nations. Ce que désigne l'expression « la Thora d'Israël » est très particulier. J'ai beaucoup étudié les cultures des nations (et je ne comprends d'ailleurs pas comment on peut vivre en *Goy*.) J'éprouve beaucoup de compassion pour eux car ils vivent dans un monde sans signification. Ils recherchent le sens et quand ils découvrent la Bible, quelque chose commence à déteindre sur eux ; mais quand il faut leur expliquer ce qu'est le peuple d'Israël et les valeurs d'identité qui le caractérisent - les *Midoth* - on ne peut y parvenir qu'en référence à la Thora des Patriarches. Dans notre génération, la Thora des Avot, c'est l'enseignement du Maharal et l'enseignement du Rav Kook sur la dimension collective de l'être d'Israël, le *Klal*.

Ce que je dis, vous le comprenez, vous l'entendez, vous devez savoir que c'est la vérité. C'est la notion de *Thorat HaKlal*, Thora de l'être collectif d'Israël. Hormis cela, l'essentiel est de ne pas s'écarter du sens immédiat du texte, le *Pchat*, c'est-à-dire du sens débarrassé de toute médiation.

Le Rachbam rapporte que Rachi a dit à la fin de sa vie : « J'ai étudié tout le Talmud et je n'ai pas trouvé un seul verset qui s'écarte de son sens littéral ». Or, le Talmud est plein de *Midrachim*.

Cela signifie que dans le *Drach*, le verset ne s'écarte pas de son sens immédiat. C'est la force de Rachi d'avoir saisi le sens immédiat du midrach dans sa coïncidence avec le sens immédiat du verset qu'il dévoile.

<sup>8</sup> Deutéronome XXX, 14.

<sup>9</sup> Isaïe LXIII, 14.

Après le temps de la psychologie, arrive celui de la sociologie : du dévoilement de la Thora à la nation comme nation.

Pendant 2000 ans, nous avons connu des systèmes de la vie intérieure, de la dimension individuelle, de telle ou telle école ou de telle ou telle famille, et nous atteignons enfin le temps où Israël se dévoile en tant que nation. Et celui qui révèle la Thora à Israël en tant que nation, c'est le Rav Kook ז"ר.

Ainsi, schématiquement, se sont succédés Moïse, Rabbi Chimon Bar Yoh'aï, le Baal Chem Tov et le Rav Kook. C'est la même Thora qu'ils révèlent, mais à des niveaux différents selon l'histoire. Le Rav Tzvi Yéhouda Kook ז"ר citait beaucoup de sources à ce sujet, mais la voie royale est celle qui conduit du Kouzari de Juda Halévi au Rav Kook, en passant par le Maharal.

Le problème de la sortie d'Égypte était celui des tribus et nous l'avons reconduit jusqu'au gouvernement : ce qu'il fallait comprendre, c'est que les facteurs de division tiennent à l'enseignement des maîtres, alors que les facteurs d'unité, le dénominateur commun unificateur, ne peuvent se trouver que dans la tradition des pères.

L'enseignement du Rav Hutner sur la Thora du père est capital. Nous avons des Pères, Abraham, Isaac et Jacob et, ici-même, en tout cas, cela fait des années que nous sommes revenus à la Thora des Pères. C'est là précisément la méthode du *Miqra*, pas spécifiquement en tant que sagesse (bien qu'il y ait énormément de sagesse chez les commentateurs), mais comme carte d'identité. Beaucoup, dans le peuple, puisent leur force à ces mêmes sources, mais il faut beaucoup d'abnégation pour accepter d'abandonner les particularismes tribaux et admettre une fois pour toutes que l'exil a pris fin.

Mon père était le grand-rabbin de sa ville, mais mon Père, c'est Abraham. Il faut revenir au *Miqra*, pas au sens d'une culture hébraïque en rivalité avec la Thora de la Yéchiva, au sens de l'étude et de la découverte de l'identité du Peuple d'Israël dans sa spécificité et ce, une fois encore, grâce au Maharal et au Rav Kook et à tous ceux qui ont contribué à l'émergence de ce principe.

### **La liberté**

Nous sommes arrivés au deuxième stade de la sortie d'Égypte. Tout ce que nous vivons dans notre destinée de Peuple est écrit dans la Thora, ce qui pose la question grave de la liberté ? Seuls les Kabbalistes ont donné à cette question une réponse cohérente.

La liberté n'existe qu'a priori de l'action. A posteriori de l'action, il faut savoir que ce qui a été fait, a été fait par Dieu, mais c'est l'homme qui en porte la responsabilité. C'est ce qui fait toute la spécificité d'Israël : nous savons que c'est Dieu qui dirige son monde, mais l'homme est responsable car, avant l'action, il peut en changer la forme, bien que son contenu ne dépende pas de lui. A priori, la liberté est absolue. A posteriori, la responsabilité de ce qui se passe dans le monde doit être admise ; et ce qui s'y passe est ce que la Thora en a dit.

J'espère avoir réussi à mettre en évidence que ce que nous vivons, y compris ce qui se passe aujourd'hui, est déjà écrit dans la Thora, puisqu'il s'agit de l'histoire d'Israël, mais la tournure que prennent les événements dépend de nous et engage la responsabilité de chacun. Cela n'apparaît pas à la lecture directe du texte de la Thora, mais nous l'apprenons dans les livres de la *Kabbala*. Tout ce qui advient dans la conduite du monde dépend des actes de l'homme, mais ce qui doit arriver arrive. Il faut étudier pour comprendre de quelle façon tout dépend du mérite.

## Le monde tel qu'il est et la miséricorde divine

Nous savons que le monde où nous vivons est un enfer. Et nous disons du Créateur du monde qu'il a créé la miséricorde. C'est grâce aux Pères que nous savons qu'un sentier de miséricorde relie le monde au Créateur. Quiconque étudie les sciences de la nature sait quel enfer est le monde, combien il est difficile d'y vivre, d'y survivre. Ce qui se passe dans le monde est terrible et comment pouvons-nous oser dire « Père miséricordieux », qui nous a placés dans un monde si dur ?

Rabbi Nah'man de Braslav a dit une fois à ses élèves<sup>7</sup> : « Tout le monde parle de ce-monde-ci et du monde-qui-vient. Le monde-qui-vient, nous y croyons de foi entière ; peut-être même y a-t-il quelque part un ce-monde-ci, mais là où nous sommes, à ce qu'il semble, c'est l'enfer... ».

Tout ce que le texte de la Thora, le *Miqra*, a dit exige donc d'être étudié et approfondi pour comprendre qui nous sommes et nous devons le propager dans le monde comme *bonne nouvelle*.

### Les parallèles de l'histoire

Un parallèle existe entre les périodes de l'histoire du peuple d'Israël et celles de la culture universelle. Ceci est occulté lorsqu'on oublie qu'Israël est l'Israël de ce monde et que ce monde est le monde d'Israël.

La première partie de l'histoire, jusqu'à la sortie d'Égypte, constitue pour Israël la période de la prophétie. Elle commence avec Abraham. Bien qu'il y ait eu des prophètes avant lui, c'est avec Abraham que commence véritablement la prophétie pour nous, et c'est par Moïse que toutes les promesses se réalisent.

On peut dire, schématiquement, que cette même époque, depuis Adam et jusqu'à Abraham, dans la culture universelle, est le temps de la mythologie, sous des formes et aspects culturels variés.

Celui qui révèle la Thora à cette époque, c'est Moïse et, à sa suite tous les prophètes d'Israël ; mais c'est Moïse qui est le Maître de tous les prophètes. Et puis la prophétie prend fin en Israël.

Dans le monde, après l'arrêt de la prophétie en Israël, c'est encore le temps de la mythologie, mais avec une différence considérable : au temps de la prophétie, les nations comprenaient leurs mythes, car le phénomène prophétique était une réalité concrète, qui permettait d'identifier de quoi il s'agissait. Par la suite, les choses s'étant occultées, les nations ont perdu peu à peu le sens de leurs propres mythes. C'est alors que s'y développe la philosophie.

Les époques se succéderont à travers le temps du Nistar, de l'ésotérisme, où se développent d'abord les *Hékhalot* et ensuite le Zohar. Et le Moïse de ce temps-là, celui qui révèle la Thora de ce temps-là, s'appelle Rabbi Chimon Bar Yoh'aï. Puis vient le temps de la Kabbala espagnole (avec le cas particulier du Ari ארי qui est une reprise, ou une continuation, de la dimension de la prophétie).

Lorsque la civilisation découvre le monde intérieur, le monde de la psychologie, c'est le temps où le *H'assidisme* apparaît dans le judaïsme, dévoilant la Thora des *Midoth*, des valeurs du comportement ; et bien entendu, le Moïse de cette époque-là est le Baal Chem Tov.

<sup>7</sup> *Liqouté Moharan*, II, § 119.

Il faut restituer au peuple la Thora des Pères et c'est justement le Maharal qui nous a ré-initiés à la lecture de la Thora comme *Miqra*, pas simplement comme sagesse, mais comme carte d'identité. Et il est évident qu'une telle étude ne peut se faire que par la *Kabbala*.

Seule une brève allusion est ici possible pour éclairer un peu ce thème ; dans la terminologie de la *Kabbala*, dans le verset (Deutéronome XXVIII, 10) « les nations verront que le Nom de Hachem est appelé sur toi », le Nom de Hachem ce sont les Sephirot, selon le principe « Lui et Son Nom (les Sephirot) [c'est] Un. »

Le dévoilement du Nom de Hachem, c'est le dévoilement des principes de vertu des pères. Pour comprendre toute la portée de cette affirmation, il faut se rendre compte de ce que chacune des tribus issues de Jacob est un Israël possible et chacune des tribus correspond à une des dimensions des Sephirot. L'objectif de notre époque est d'unifier toutes ces dimensions. Chacun en Israël appartient à Israël, mais il manque l'unité. Mais cette unité ne peut être atteinte sans l'étude de l'identité des Pères, Abraham, Isaac et Jacob, Grâce, Rigueur et Miséricorde. Chacun se relie à une des dimensions particulières de ces dévoilements. Tous, nous sommes sages, intelligents, vertueux, mais ce qui manque, c'est « Hachem, notre Dieu, Hachem est Un » et c'est pourquoi l'impératif est aujourd'hui d'étudier la *Kabbala*. La *Kabbala*, pas la mystique, et celui qui nous en ouvre les portes est le Maharal.

### **Les facteurs de division**

Il faut comprendre que chaque fois qu'une division intervient au sein du peuple, cela vient non des tribus à travers les pères, mais des tribus à travers les rabbins.

Il faut mettre l'accent sur la compétition entre ces deux dimensions. Et il est très intéressant de découvrir que dans le monde *H'aredi*, le danger est encore plus grand : aller d'une maison d'études à une autre, c'est passer quasiment d'un univers à un autre. Cela ne provient pas des pères. Quelle différence y a-t-il, en effet, entre un Juif de Marrakech, de Strasbourg et de Jérusalem ? Aucune ! Nous sommes tous fils d'Abraham, Isaac et Jacob. La différence provient des rabbins et c'est sans doute la problématique qui était à l'œuvre au temps de la sortie d'Égypte. La séparation des tribus a permis l'émergence de Qorah'. Il y avait bien des chefs de famille et des factions, mais c'est de Qorah' qu'ils tiraient leur énergie et c'est pourquoi la prudence est de rigueur. Il n'est pas question de juger des titres et qualités de chaque rabbin. Mais pourquoi cette inflation de superlatifs et de formules de respect hypertrophiées - *Gaon, Chalita* ? Cela, c'est l'influence de Qorah' !

« Quand j'étais petit et que nous parlions de Gueonim, des géants de la Thora, il y en avait un par génération. Maintenant, il y a un Gaon à chaque coin de rue - c'est là le problème ».

Ce problème est d'autant plus sérieux que c'est de notre temps que se produisent les événements de la fin de l'exil et c'est une bonne nouvelle pour le monde entier. La liturgie des prières de Roch Hachana introduit à la question : qui est le Créateur ? Le Roi de toute la terre, qui règne sur l'Univers tout entier. Mais à qui s'adresse la prière ? Au Dieu d'Abraham, d'Isaac et de Jacob. C'est ce processus qui a commencé à la naissance d'Isaac et qui s'est dévoilé à la sortie d'Égypte. C'est ce que la liturgie de Pessah' indique dans la *Haggada* : « jusqu'à ce que se soit dévoilé à eux le Roi des rois, le Saint-béni-soit-Il ». Tout le rituel de Roch Hachana et de Yom Kippour se retrouve dans cette formule, et l'expression la plus importante est : **אב הרחמן**, « Père miséricordieux ».

« Rav Aveya répond : [nous l'apprenons] de [ce que dit le verset de Deutéronome XVII, 13] "tu ne t'écarteras [de tout ce qu'ils te diront à droite ni à gauche]" »

Le verset parle évidemment des Dayanim, des juges. Ce sont eux qui auront la responsabilité d'avoir à enseigner la Thora pour que sa continuité soit assurée et la Thora leur reconnaît donc l'autorité qui garantira l'exercice de cette responsabilité. Et ceci nous fait pénétrer au cœur de notre sujet : la tradition des pères et l'enseignement des maîtres.

« Rav Néh'émia répond : [nous l'apprenons du verset de Deutéronome XXXII, 7] "interroge ton père et il te répondra, tes anciens et ils te le diront" ».

La différence entre les deux références est claire. Dans la première, l'autorité est celle des Dayanim, les juges, et dans l'autre, c'est l'autorité de la mémoire du peuple telle qu'elle est confiée aux pères.

Le *Pah'ad Yitzh'aq* explique - et c'est là son *H'iddouch*, le renouvellement du sens - que pour toutes les Mitzvoth, la première référence est suffisante : il suffit d'interroger le Maître. Mais dans le cas de *H'anoucca*, la deuxième référence est indispensable parce que l'intention des Grecs était de couper le peuple d'Israël de la Thora. Pas de la Thora comme religion, mais de la Thora en tant qu'elle fonde la spécificité d'Israël dans le monde. Ce qu'exprime très intensément une formule de la liturgie : « Que notre part soit dans Ta Thora ». Ce que les Grecs voulaient, ce n'était pas supprimer la présence de la Thora en Israël, mais supprimer la présence d'Israël dans la Thora.

Les Grecs ne voyaient pas d'inconvénient à ce que les Juifs, comme tous les peuples, aient une religion. Mais ce qui leur était intolérable et qu'ils voulaient détruire, c'était la relation spécifique d'identité entre la Thora et Israël, la *part* d'Israël dans la Thora. L'explication du Rav Hutner est très profonde : la Thora du Maître, c'est la Thora en acte, c'est celle du *Choulh'ane Aroukh*, la « Table dressée » où tout est déjà et toujours prêt, expression achevée de la loi pour la conduite. Pour savoir ce que dit Moïse sur tel sujet, il faut interroger le Maître. Mais pour savoir qui est Israël à qui cette loi est donnée, il faut le demander au père.

Nous sommes arrivés à un stade où le rapport à la Thora se réduit principalement à l'enseignement des Maîtres, la Thora du Rav, et dans ce domaine, chacun a son école, ce qu'étaient jadis les divisions en tribus juxtaposées. Et qu'advient-il de l'unité du peuple ? C'est du père qu'il faut la réclamer.

Le Rav Hutner formule cela en disant que la Thora du père, c'est la Thora en *puissance*, התורה שבכח, potentialité toujours ouverte, par qui se prépare l'accueil de la Thora du Maître.

Un non-Juif qui étudierait la Thora auprès du plus prestigieux des maîtres, n'aurait finalement rien appris de la Thora même, puisqu'il ne dispose pas de la voie de son père. C'est ainsi que le problème se pose, et nous sommes arrivés à un point où une minorité seulement du peuple reste reliée à la Thora par la dimension du père. C'est en cela que la situation est tellement grave ; et c'est pourquoi le temps est venu de commencer l'ère du Messie de David dont la tâche est d'unir<sup>6</sup> ;

<sup>6</sup> Dans un cours sur l'oraison funèbre prononcée par le Rav A.I. Kook à la mort de Th. Herzl, le Rav Askénazi a expliqué très clairement que la tâche du Messie de Joseph est de reconstituer l'unité matérielle du peuple dans sa dimension nationale : le rassemblement des exilés. Yéhouda représente, quant à lui, la dimension spirituelle du peuple en relation à la Thora. La fonction du Messie fils de David est de réunir ensemble ces deux dimensions.

D'après la Baraïta, la Kavana, a priori exigée dans toutes les bénédictions de la prière, sera essentiellement requise dans une, c'est-à-dire la première, celle des Pères. La Guémara précise, citant un des maîtres de l'école de Rabbi, qu'il en est bien ainsi et, dans la pratique, la règle est fixée en conséquence. Le Rav Abraham Epstein ב"ר disait : « comment arriver jusqu'aux Pères ? Comment réaliser l'intention de se relier à Abraham, Isaac et Jacob ? D'où la précision donnée par la Guémara : quand elle dit pères il s'agit en premier lieu, pour chacun, de son propre père. La prière doit être adressée au Dieu des Pères. Quels Pères ? Les tiens. »

Or, les communautés d'aujourd'hui, quelles que soient les nuances et les différences, se déterminent d'après le maître et non d'après le père. Ce qui nous mène au deuxième point de l'analyse.

Les lumières de H'anouca

Dans le traité de Chabbat (23/a) la Guémara discute à propos de H'anoucca :

*« Rabbi H'iyya bar Achi cite Rav qui disait : Celui qui allume la lumière de H'anoucca doit dire la bénédiction, alors que Rav Yirmiya disait : celui qui voit la lumière doit dire la bénédiction ».*

Dans un cas comme dans l'autre, la discussion aboutit à la notion du devoir de dire la bénédiction. Que signifie l'expression « doit dire » ? Le Talmud, en effet, se contente habituellement d'indiquer : « on dit la bénédiction » et il est clair qu'il s'agit d'une obligation. C'est un sujet très vaste qui concerne la longue histoire des Hasmonéens, histoire qui aboutit finalement à un échec. Or, toute la forme du judaïsme du deuxième Temple vient de l'époque des Hasmonéens. Le Rav Yitzhaq Hutner זצ"ל, un des principaux commentateurs contemporains du Maharal de Prague, explique dans son ouvrage Pah'ad Yitzh'aq<sup>5</sup> que, bien que la dynastie des Hasmonéens ait finalement échoué, on doit dire la bénédiction, parce qu'au moment auquel la bénédiction se rapporte, leur aventure était positive.

L'attitude à l'égard des Hasmonéens et l'attitude à l'égard du sionisme, en particulier dans les milieux H'aredi, (plus soucieux d'orthopraxie que du sens de l'histoire - Ndt), est très analogue et elle est ambivalente : est-ce un échec pur et simple ou peut-on lui attribuer, malgré tout, une quelconque positivité ? Face à cette perplexité, la Guémara nous propose un modèle : l'histoire des Hasmonéens a fini par échouer et elle a entraîné pour Israël malheurs et catastrophes ; mais au temps de H'anoucca c'étaient des Justes et par conséquent, malgré l'échec ultérieur, on doit dire la bénédiction car l'événement de H'anoucca était un miracle. On ne saurait sous-estimer l'importance de cette analyse pour notre temps.

La Guemara poursuit :

*« Rav Yéhouda dit : quelle bénédiction ? » [Tu es Source des bénédictions, Hachem notre Dieu, roi du monde] qui nous a sanctifiés par ses commandements et nous a ordonné d'allumer la lumière de H'anoucca ». Et où donc nous l'a-t-il ordonné ? »*

Il est intéressant de remarquer que c'est précisément à propos de H'anoucca que la Guémara pose la question de la légitimité des Mitzvoth d'origine rabbinique. Le Talmud abonde en prescriptions dictées par les Rabbins, dont la bénédiction comporte la formule d'usage « qui nous a sanctifiés... et nous a ordonnés... », mais ce n'est que dans le contexte de H'anoucca qu'il s'interroge sur le fondement de telles obligations : « où donc nous l'a-t-il ordonné ? »

Lorsque se pose la question des facteurs d'unification, il apparaît qu'en réalité, à tous les niveaux, il n'y a que des motifs de division : le rite des prières, les pays d'exil, la culture extérieure, les conceptions quant à la définition de « qui est Juif », la définition du sionisme, le lien à la Terre, tout n'est que différence. Chacun a son horizon. Et c'est pourquoi il est urgent de préparer la voie royale de l'unité du peuple. Or, il n'existe qu'un seul point commun, un seul facteur d'unité : les Pères, ceux qui ont été les engendresseurs de l'identité d'Israël, qu'on a coutume, en français d'appeler les Patriarches, Abraham, Isaac et Jacob.

C'est pourquoi, pédagogiquement, il faut de nouveau se relier à l'identité hébraïque des Pères, car les appartenances communautaires qui divisent le peuple ne sont, à tous égards, que tribus et rémanences de tribus. Et celui qui devra servir de guide dans ces analyses, c'est le Maharal de Prague qui apparaît, comme cela a été dit avec raison, comme le maître pour notre génération. C'est lui qui a ramené Israël à la lecture sérieuse et attentive du texte même de la Thora. D'autres enseignants et d'autres écoles aussi, mais principalement le Maharal. Au-delà de tout ce qui sépare - et il importe de savoir que cela plonge en profondeur - aucune maison d'étude n'est semblable à une autre, aucun tribunal rabbinique n'est semblable à un autre, tout est éclaté, sauf la relation aux Pères et « *trois seulement sont appelés Pères* » (Bérakhot 16/b) : Abraham, Isaac et Jacob. Il importe donc d'étudier la doctrine du Maharal, en même temps que tout ce qui se rattache à la question de l'identité d'Israël.

### **La relation aux Pères dans la prière**

Le traité de Bérakhot, analysant la question de l'attitude de la prière, indique qu'il faudrait, a priori, une attention sans faille dans chacune des dix-huit bénédictions constituant le rite de la prière par excellence. Cette attention, la Kavana, implique à la fois visée, ferveur et concentration. La Michna (34/b) envisage le cas où cette attention se serait trouvée en défaut :

*« Celui qui prie et se trompe, c'est un mauvais signe pour lui. Et s'il est le délégué de la communauté, c'est un mauvais signe pour ceux qui l'ont désigné, puisque le délégué de quelqu'un est comme lui-même ».*

Ce passage est déjà important, bien qu'il ne concerne pas directement notre sujet : une erreur dans la prière est le signe d'une instabilité de l'état spirituel de celui qui prie et la Guémara aura donc à se préoccuper de ce qui devra être réparé.

*« On disait de Rabbi H'anina Ben Dossa qu'il priait en faveur des malades et disait : " celui-ci vivra et celui-là mourra ". On lui demanda d'où il le savait. " Si ma prière est fluide dans ma bouche, je sais qu'il est agréé, sinon, je sais qu'il est condamné ". »*

La Guémara demande :

*« Laquelle est-ce ? »*

Quelle est la bénédiction durant laquelle il faut avoir une capacité de Kavana intacte et où l'erreur est mauvais signe ?

*« Certains le fondent sur la Baraïta : On exige de celui qui prie d'être capable de Kavana dans toutes (les bénédictions) Et s'il n'y parvient pas, qu'il le soit dans l'une. »*

Que signifie « être capable de Kavana - (littéralement, dans le texte de la Guémara, orienter son cœur) ? Quand nous disons, dans le texte de la prière, « Notre Dieu et Dieu de nos Pères, Dieu d'Abraham, Dieu d'Isaac et Dieu de Jacob », de quoi s'agit-il ? Qui est Abraham, qui est Isaac, qui est Jacob ? Être capable de Kavana, parmi toutes les définitions possibles - et il y en a beaucoup - c'est en premier lieu être conscient de la signification et des implications de ce que nous disons ; et donc, lorsque nous disons : « nos Pères, Abraham, Isaac et Jacob », que disons-nous au juste ?



## La difficulté de croire

Un point reste cependant inexpliqué : qu'est-ce qui empêche le peuple d'Israël d'avoir foi dans la voix de *Hachem* ? Où est l'obstacle ? Et c'est d'autant plus étrange que la plupart de ceux qui adoptent à l'égard du Sionisme une attitude négative, le font au nom de la Thora. Mais l'étrange est ici lui-même consolateur puisqu'il met en évidence qu'il s'agit bien du même peuple : ce qui s'est passé à la sortie d'Égypte se passe de nouveau maintenant ; c'est une demi-consolation.

Le Midrach<sup>3</sup> sur le verset<sup>4</sup> : « *Parle aux enfants d'Israël et qu'ils avancent* » explique que lors du passage de la mer Rouge, les Hébreux s'étaient répartis entre quatre groupes :

- ceux qui voulaient retourner en Égypte ;
- ceux qui voulaient se jeter à la mer ;
- ceux qui voulaient prier ;
- ceux qui voulaient combattre les Égyptiens.

C'est très semblable à ce qui s'était produit lors de la rencontre entre Jacob et Esaü. Jacob s'y était préparé en envisageant la stratégie des cadeaux, celle de la prière et celle de la guerre.

Il est important que toutes ces stratégies soient tentées, mais seul peut réussir celui qui est également capable des trois. Si seulement une fraction du peuple est capable de conciliation, une autre de prière, et une troisième de combat, cela ne réussira pas.

Or, c'est bien en ces termes que se pose actuellement le problème de la compétition pour Eretz Israël, ce qui introduit le premier point de l'analyse.

## La Tradition des pères

La Thora, à plusieurs reprises, et plus particulièrement dans le Livre des Nombres, met l'accent sur les différences entre les tribus. Au moment de la sortie d'Égypte le problème était d'unifier le peuple et, paradoxalement, la Thora décrit la manière dont le peuple s'est divisé en tribus, chacune ayant son identité spécifique.

Nous devons parvenir au stade de l'unité du peuple et, jusqu'à ce jour, cela n'a pas réussi : l'état des choses, au terme de cet exil de 2000 ans, est que nous revenons par tribus divisées. Dans le vocabulaire de la Kabbala, il s'agissait du stade du Messie de Joseph, du rassemblement des communautés d'exil, ce que fut, en quelque sorte, la fonction du sionisme première manière : mettre fin à la dispersion chez les nations ; or, l'espérance messianique porte précisément sur le deuxième stade, celui de l'unification du peuple et ce problème peut être analysé en correspondance avec ce qui s'est passé à la sortie d'Égypte, le modèle en étant l'époque du roi David qui a réalisé l'unité du peuple à la différence près entre les fils de Léa et les fils de Rachel.

Au terme du retour à Sion, voici comment la situation se présente : Israël est revenu dans un état d'éparpillement et les dernières élections ont montré que ce dont le peuple a besoin, c'est de ce qui - ou celui qui - l'unifie et point n'est besoin ici de rentrer dans les détails, les définitions étant bien connues.

Schématiquement, bien que les choses soient en réalité plus complexes, il y avait des fidèles de la Thora antisionistes et des sionistes anti-Thora. Mais, ces dernières années, une partie du peuple a dévoilé sa volonté de se couper du peuple d'Israël comme peuple. Pas de son passé culturel, ni de la langue hébraïque, mais d'Israël en tant que peuple.

<sup>3</sup> Talmud Yéroushalmi, Taanit, II, §5.

<sup>4</sup> Chémot XIV, 14.

La première dimension du mérite tient précisément à la certitude que c'est bien Dieu qui promet et que la promesse, pourtant, ne se réalise pas nécessairement. Car, malgré la forme apparemment inconditionnelle de la promesse, puisque, venant de Dieu, une simple affirmation a valeur de serment, une condition existe : si tu es vraiment Abraham, la promesse se réalise ; si tu n'es pas vraiment Abraham, ce n'est pas à toi qu'elle était adressée<sup>2</sup>.

Un exemple simple peut illustrer cela : pendant 2 000 ans, nous étions sûrs du retour à Sion, mais sans la moindre idée de la manière dont ce retour serait possible. 2 000 ans ! c'est une durée qu'on ne peut pas se représenter. Et le peuple d'Israël y a cru et en fin de compte, cela arrive. Et quand cela arrive, une partie du peuple réagit négativement, comme ce fut déjà le cas lors de la sortie d'Égypte.

Il faut donc comprendre avant tout que c'est un mérite pour Abraham de croire, tout en sachant que la promesse vient du Créateur. Le thème du mérite d'Abraham se rattache à un sujet extrêmement complexe et d'une importance fondamentale pour la pensée du monothéisme.

### **Hachem et Eloqim**

Le monde a un Créateur qui a en a fixé les lois et les limites : le monde fonctionnera selon un déterminisme naturel procédant de ces lois et c'est le Créateur Lui-même qui est garant de la stabilité des lois de la nature : "חוק נתן ולא יעבר" « Il a fixé la loi et ne la transgressera pas ». La loi ainsi définie est la Thora d'Eloqim ; c'est Eloqim qui crée les cieux et la terre (Genèse I, 1).

Et voilà que pour entendre la Thora de *Hachem* - la loi pour l'homme de celui qui est la Providence de l'histoire humaine - il faut s'opposer à la foi dans la Thora d'Eloqim. Ce fut le mérite immense d'Abraham d'accepter d'entendre la voix de Hachem, au-delà de la voix de Eloqim Créateur du monde. C'est pourquoi le verset précise : « Et il eut foi en Hachem ». Il est évident qu'il avait foi en Eloqim. Mais de cette foi en Eloqim découlait l'évidence qu'il n'y a pas d'avenir pour Abraham qui restera sans enfant. Mais derrière la voix d'Eloqim, Abraham commence à entendre la voix de Hachem : Toi, le vieillard sans enfants, terme ultime d'un temps de civilisation qui s'achève, tu seras toi-même bénédiction pour toutes les familles de la terre, commencement d'une nouvelle étape de l'histoire humaine ». Il n'allait pas du tout de soi de pouvoir entendre de telles paroles. Et c'est pourquoi avoir « eu confiance en Hachem » représente un tel mérite. Quiconque commence à percevoir la voix de Hachem au-delà de la nature - et la nature c'est aussi la loi de Dieu, mais en tant que Eloqim, le Créateur - est appelé fils d'Abraham. Et avec le recul du très long temps écoulé depuis Abraham il est évident que la promesse qu'il serait celui « par qui seront bénies toutes les familles de la terre » s'est réalisée.

---

<sup>2</sup> Le Talmud, dans un contexte analogue traitant de la fin de l'exil (Sanhédrin 98/a) explique le verset (Isaïe LX, 22) apparemment antinomique : « Moi Hachem, au temps fixé, Je l'avancerai ». Si c'est au temps fixé, il n'y pas avancement ; s'il y a avancement, ce ne sera pas au temps fixé. Mais il faut comprendre : s'il y a mérite, ce sera avant le temps ; s'il n'y a pas mérite ce sera au temps fixé.

De toutes façons, les promesses de Dieu finiront par se réaliser car elles n'ont pas été faites en vain, mais c'est un autre aspect du sujet, relié au rôle de notre liberté. Malgré tout, si tu es Jacob, tout ce qui a été promis à Israël se réalisera. Si tu n'es pas Jacob, des obstacles surgissent, des conditions apparaissent dont nous ne connaissons pas le fonctionnement ; cela relève des calculs de Dieu. Mais en fin de compte, malgré tout, cela se réalisera car lorsque Dieu a créé le monde, il avait un projet concernant son histoire et une limite de temps de six mille ans pour sa réalisation.

# La Tradition des pères et l'enseignement des maîtres\*

Dernier cours du Rav Léon Askénazi

ד' תשרי ה'תשנ"ו 19/09/1996

Cours traduit de l'hébreu par Elyakim P. Simsovic

La liturgie de Roch Hachana nous prescrit de lire dans la Thora la geste d'Isaac et, plus précisément, le premier jour, le récit de sa naissance et, le second jour, celui de la séparation entre Isaac et Yichmael - et nous sommes au cœur de ce processus de séparation. Or, on se serait attendu, Roch Hachana étant le jour du « rappel de l'œuvre du commencement », que ce soit précisément le récit de la création du monde qui soit lu ce jour-là. C'est donc le rapport entre la naissance d'Isaac et la création du monde qu'il faut commencer à comprendre pour pénétrer dans le sujet de cet enseignement.

## Le mérite d'Abraham

La Thora rapporte qu'Abraham a entendu des promesses et non des dissertations sur la théorie de la Création. C'est en se connaissant lui-même qu'Abraham sait qu'il a un Créateur ; un midrach célèbre (Genèse Rabba 61, 1) exprime cela en disant que les deux reins d'Abraham lui ont servi de maîtres, ce qui signifie que c'est à partir d'une expérience existentielle et non d'une approche d'abord intellectuelle qu'Abraham connaît son Créateur.

La révélation divine à Abraham commence dans la Paracha de Lekh Lekha. Cette révélation marque le commencement de la fin du processus de l'exil. La création avait eu pour effet de placer la créature en exil, loin du Créateur. L'essentiel du processus de retour commence avec Isaac : réalisation de la promesse faite à Abraham qu'il y aura une suite à son aventure. Abraham se connaît comme appartenant à une fin d'époque ; il est à l'apogée de la civilisation de Babel de ce temps-là qui achevait son cycle, et voici qu'il entend : « par toi seront bénies toutes les familles de la terre ». La première promesse qui lui est faite, c'est qu'il aura un fils et la Thora laisse entendre que ce fut un grand mérite pour Abraham de croire en cette promesse. Mais où est le mérite de croire quand c'est Dieu qui promet ? Et Abraham savait que c'était Dieu qui lui parlait. Le verset qui rapporte l'événement (Béréchit 15, 6) dit : « Il eut foi en Hachem... » et la fin du verset comporte une ambiguïté qui a donné lieu à une controverse entre Rachi et Nahmanide dont le détail est ici hors-sujet mais qui pourrait se résumer ainsi : Si le sujet de la fin du verset est Dieu, cela signifie que Dieu a compté en mérite pour Abraham d'avoir eu foi. Si le sujet de la fin du verset est Abraham, cela signifie qu'Abraham a imputé la promesse qui lui fut faite à la charité divine.

---

\*Traduit et adapté de l'hébreu par Elyakim P. Simsovic. Une version un peu abrégée de ce cours a paru dans *Hommage à Manitou - Un Hébreu d'origine juive* de M. Koginsky, pp. 287-295. Les notes et références sont dues au traducteur, sauf la note 2 dont Manitou a prononcé le contenu pendant le cours, tout en le signalant comme « en marge du sujet ». Dans l'ouvrage cité, cette note est accompagnée par erreur de la mention NdT.

Par révélation divine, il faut entendre ici très exactement le dévoilement de Celui qui est Dieu tel qu'il est désigné en hébreu dans la catégorie de la Havaya, le Nom de Quatre Lettres, prononcé - en dehors de l'usage liturgique - Hachem, « le Nom ».

## DANS UN DERNIER SOUFFLE

Après une nouvelle et très grave intervention chirurgicale et une intense chimiothérapie, Manitou avait enfin repris des forces qu'il voulait uniquement et dès que possible consacrer à ses élèves pour, encore une fois, enseigner.

Porté par ses proches, assisté de son gendre médecin, un tuyau lui apportant l'indispensable oxygène, sans un mot de plainte, acceptant l'épreuve et lui faisant face, la voix haletante et transformée par l'enrouement, le souffle court, dans un silence vertigineux, devant une assistance tendue dans l'émotion et l'attente et qui remplissait à craquer le Centre Yair, voici les retrouvailles avec ses élèves-disciples-amis, après plusieurs mois d'éloignement dus à la maladie. Les premiers mots que le Rav prononce sont ceux de la Bénédiction du Gomet (que l'on dit en remerciement à Dieu lorsqu'on a échappé à un danger) : stupéfiante et inoubliable leçon de courage et d'espoir absolu.

Il nous parle en hébreu, la langue du Commencement et de l'Essentiel.

Par phrases courtes, condensées, densifiées, la diction hachée par la lutte pour respirer. Ses paroles sont reçues avec recueillement par les assistants bouleversés: paroles de vie.

Le cours est moins long que d'habitude. Malgré l'impression bouleversante d'une sorte de "résurrection des morts" comme le dira le Rav A. Weingort devant la force du désir d'enseigner de Manitou, chaque minute est une lutte contre l'épuisement causé par la maladie. Ce cours public, donné le 7 Tichri 5757 (19 septembre 1996), quelques jours avant Yom Kippour, sera le dernier.

Le Rav Yéhouda Léon Askénazi termine en donnant rendez-vous à ses disciples après la fête de Souccot, si Dieu le lui permet et nous le permet, pour continuer l'étude...

Ultime souhait et ultime parole: celle de l'espérance.

## Livres parus

### Fondation Manitou

Ki Mitsion - Notes sur la paracha - 1999

Ki Mitsion - Le calendrier hébraïque - 1999

Mayanot: 3 Le Jugement - תשנ"ד

Mayanot: 5 Morale et Sainteté - 1994

Mayanot: 7 L'Ecclésiaste - 1999

Mayanot: 8 Le Mythe et le Midrache - 2000

Mayanot: 9 La Kabbala aujourd'hui - 2001

Mayanot: 11 Eretz Israël dans la pensée des Kabbalistes - 2004

Mayanot: 12 Introduction à la pensée juive - 2006

### Albin Michel

Marcel Goldman - La parole et l'écrit - 1999

### OrMaya

Michel Koginsky - Un hébreu d'origine juive - 1998

### Elkana

Ephraïm Herrera - Etincelles de Manitou - tome 1 (2015), tome 2 (2016)

La Fondation Manitou

[manitou.org.il](http://manitou.org.il)

# *Hommage à Manitou*

A l'occasion du 20ème anniversaire de la disparition du

**Rav Yéhouda Léon Askénazi, zatsal**

Soirée exceptionnelle organisée sa famille, ses élèves et amis  
qui évoquera les grandes lignes de son enseignement

**Dimanche 20 Novembre 2016 - 20 h 30**

**Théâtre de Jérusalem**

**20 rue Marcus**

Soirée animée par

**Dr. Avshalom Kor**

Accompagnement musical:

**"Nigoun Yéroushalmi"**

Harpe: **Rivka Arki-Amar**

en présence de: **Tsipi Hotoveli**

Vice ministre des affaires étrangères

Avec la participation de:

**Daniel Askénazi**

**Rav Oury Cherki**

officier **Karmi Madar**

**Arianne Pivko**

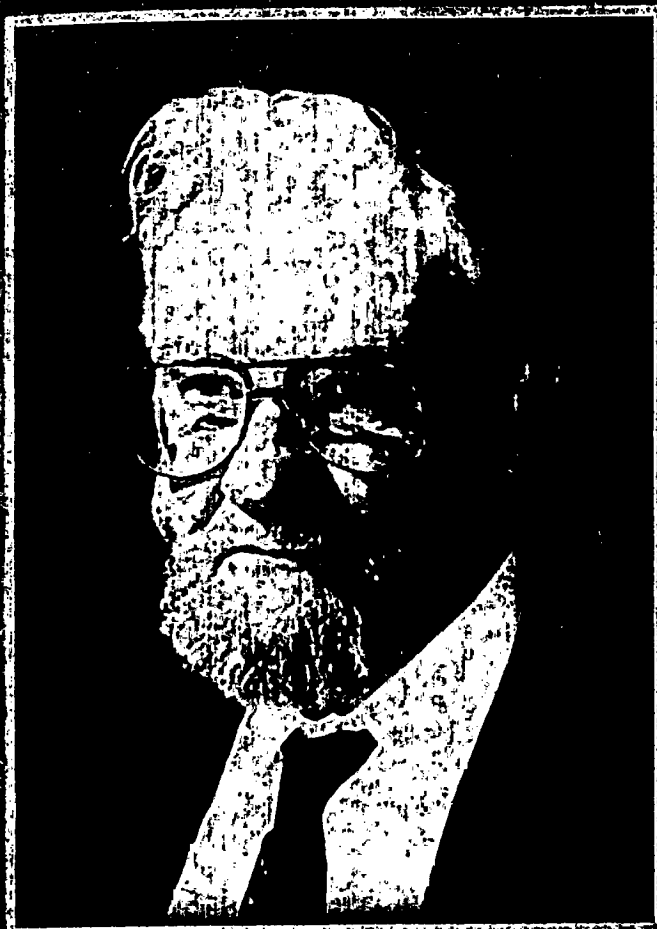


## MANITOU Ha IVRI - MANITOU L'HEBREU

Malgré les années écoulées, l'enseignement du Rav Léon Yéhouda Askénazi empreint d'une richesse impressionnante, reste toujours actuel et authentique. Sa famille et ses élèves, désireux de rendre hommage à leur Maître, ont constitué le Comité "Manitou Ha Ivri" afin d'organiser un événementiel pour commémorer les 20 ans de sa disparition.

### Sommaire

Hommage à Manitou	3
Livres parus	4
Dans un dernier souffle	5
La Tradition des pères et l'enseignement des maîtres - dernier cours de Manitou	6
Lettre adressée par le Rav Tsvi Yéhouda Kook à Manitou	18



**RAV**  
**LÉON YÉHOUDA ASKÉNAZI**  
ZATSAL

**MANITOU, 20 ANS DÉJÀ...**